

Spomen-crkva Sv. Duha u Javorci izvanredna je ne samo zbog svoje umjetničke vrijednosti, već i stoga što je sagrađena u ratnim vremenima na rubu okrutne Soške fronte. Republika Slovenija je 1999. proglasila spomen-crkvu Sv. Duha u Javorci spomenikom od nacionalne važnosti zbog njenih kulturnih, umjetničkih, povijesnih, arhitektonskih, krajobraznih i drugih iznimnih obilježja. Crkva u Javorci prepoznata je kao izuzetan kulturni spomenik i u Europi pa joj je 2007. dodijeljena oznaka europske baštine na temelju međuvladinih inicijativa, a 2018. dobila je i Znak europske baštine od strane Europske komisije. Na taj je način prepoznata činjenica da je Javorca jedinstveno mjesto sjećanja na pale vojnike bez obzira na njihovo podrijetlo i kulturu, mjesto koje izražava poziv na mir i pomirenje te simbolizira ujedinjujuću snagu zajedničkoga umjetničkog stvaranja.

Danas crkva u Javorci, kao dio itinerara *Puti mira* koji povezuje spomenike iz Prvog svjetskog rata, predstavlja mjesto susreta i zajedničkog sjećanja na one koji su izgubili život na Soškoj fronti. Jedinstven secesijski dragulj, spomenik mira i simbol sloge, sačuvan unatoč oštroj i surovom planinskom okruženju, poziva posjetitelje da se dive njezinoj ljepoti i razmisle o krhkost, ali potresnoj proturatnoj poruci koju odašilje te nas upozorava da se moramo truditi očuvati mir.

mr. sc. Damjana Fortunat Černilogar



Občina Tolmin



REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA KULTURO



primorsko
goranska
županija



Republika
Hrvatska
Ministarstvo
kulture
Republic
of Croatia
Ministry
of Culture



tolminski muzej

Spomen-crkva Sv. Duha u Javorci - »bazilika mira«

Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja
Rijeka, Muzejski trg 1, Rijeka
12. prosinca 2018. – 5. veljače 2019.

Autorica izložbe: *Damjana Fortunat Černilogar*

Izložbeni predmeti: *Tolminski muzej – zbirka Geyling,*
Janko Rutar

© Fotografije: *Remigius Geyling, Bildrecht Wien, 2017.*
Tolminski muzej; ZVKDS OE Nova Gorica
Guido Aliney

Autor makete: *Janko Rutar*

Skeniranje građe: *Marko Grego*

Prijevod: *Wolfgang Zitta, Mojca Jemec, Poliglot*

Ana Golja, Ivana Šarić Žic

Lektura: *Darja Pirih, Ivana Marinčić*

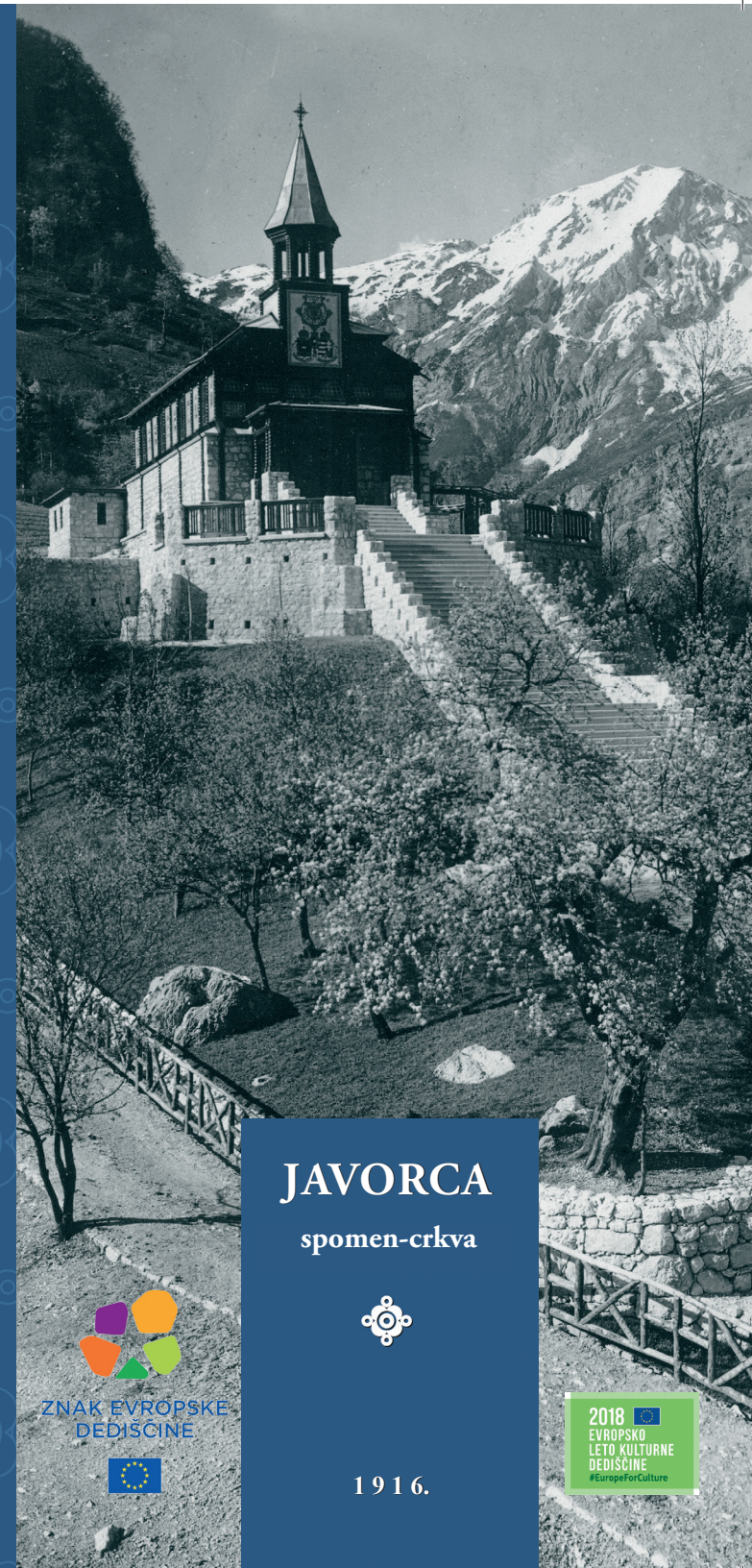
Grafičko oblikovanje: *Urška Vrtovec*

Tisak panoa i izrada izložbene opreme: *4design d. o. o.,*
Krivec Robert

Financijska potpora:

Tolminski muzej, Občina Tolmin, Ministarstvo za kulturo
Republike Slovenije, Ministarstvo kulture Republike
Hrvatske, Primorsko-goranska županija, Pomorski i
povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka

Rijeka, prosinac 2018.



JAVORCA

spomen-crkva



ZNAC EVROPSKE
DEDIŠČINE



1916.

2018
EVROPSKO
LETO KULTURNE
DEDIŠČINE
#EuropeForCulture

Spomen-crkva Sv. Duha u Javorci - »bazilika mira«

Godine 1916. su u dolini rijeke Tolminke, na rubu Soške fronte, vojnici 3. gorske brigade XV. austrougarskog korpusa sagradili spomen-crkvu prema idejama i nacrtima bečkoga umjetnika Remigiusa Geylinga. Pri odabiru lokacije je bila presudna skrivenost od očiju neprijatelja te podjednaka udaljenost od okolnih vojnih položaja na Vodilovu i Mrzlome vrhu, Slemenu i Rdečem robu.

Crkva je izgrađena zahvaljujući donacijama vojnika 3. gorske brigade i njihovom dobrovoljnom radu u vrijeme predaha. Kada nisu bili na borbenim linijama, prionuli su gradnji crkve. Prema izvještaju časopisa *Wiener Zeitung* broj 137 iz 1917., troškovi gradnje procijenjeni su na 16 000 kruna, a taj bi iznos odgovarao onome od 100 000 kruna iz mirnodopskoga vremena. Vojnici su s pripremnim radovima započeli 1. ožujka 1916., temelji su postavljeni krajem ožujka, a nakon mise 4. travnja 1916. godine je ispod ulaznoga praga uzidan dokument s porukom o svrsi gradnje spomen-crkve. Važnu ulogu je kao voditelj gradilišta odigrao poručnik Géza Jablonszky iz Budimpešte.

Crkva je izgrađena na živoj stijeni. Donji je dio od kamenih blokova na kojima je podignuta drvena konstrukcija, izvedena od većih količina smreke i ariša. Drvo je dovezeno željeznicom iz Bohinja do stanice u Mostu na Soči, odakle su ga transportirali do planine Polog, podno Javorce, a potom prenijeli do gradilišta u Javorci i ondje ga obrađivali. Krajevi svih drvenih nosača i greda obrađeni su paljenjem čime je postignut dodatni dekorativni učinak.

U samo 184 dana izgradili su crkvu dužine 18 metara i širine 7,40 metara čiji je glavni brod visine 7 metara, a

bočni brodovi 6 metara. Kao krovni pokrov koristili su eternit. Do crkve su izgradili 78 stepenica od kamena i betona. Po završetku gradnje su uredili okoliš, obzidan kamenim zidom s drvenom rezbarenom pergolom. Iznad ulaza je zvonik sa sunčanim satom, grbom Austro-Ugarske i natpisom PAX (mir). Vanjske zidove krase 20 stiliziranih grbova austrougarskih zemalja, uključujući grbove Rijeke i Trsta. Dvanaest drvenih stupova dijeli unutrašnjost crkve na tri broda, a već po samom ulasku u crkvu posjetitelja obuzme sklad prevladavajućih tonova plave, crne, zlatne i bijele boje.

Kao jedini neutralni ton pojavljuje se siva boja na tlu obrubljenom crnim granitom. Linije koje se protežu podom se u određenoj mjeri ponavljaju i na stropnoj konstrukciji što prostoru daje dojam čvrstoće i vizualno ga zaokružuje. Iznad oltara nalazi se izvorni tabernakul od obrađenog i poliranog crnog kamena. Vrata tabernakula od lipova drveta i s prikazom raspetoga Krista, kao i drveni dio oltara, je prema Geylingovim idejama izradio tirolski drvorezbar Anton Perathoner. Nad tabernakulom se ističe stakleni mozaik s prikazom Duha Svetoga u obliku stilizirane bijele golubice, a to je jedini ukras u crkvi koji nisu izradili vojnici 3. gorske brigade. Tako je crkva i posvećena Duhu Svetomu koji u liturgiji predstavlja simbol mira, mudrosti i ljubavi. Ograda i viseća svjetiljka nad oltarom su od kovanog željeza. Svijećnjaci od pozlaćene hrastovine postavljeni su na stepenastu kompoziciju. Neposredno ispred oltara nalaze se tri stolice od hrastovine, presvučene kožom, a iza njih su četiri crkvene klupe. Zidovi koji povezuju bočne brodove s apsidom ukrašeni su slikama anđela koje je izradio Geyling. Na vanjskome ulaznom pročelju, kao i u unutrašnjosti, nalaze se natpisi koji posjetitelja upućuju na razloge gradnje crkve, govore tko ju je i

kada sagradio te pod čijim vojnim zapovjedništvom. Potresan je pogled na hrastove ploče na unutarnjim zidovima crkve s utisnutim imenima 2565 palih austrougarskih vojnika.

Spomen-crkva u Javorci je završena 1. studenog 1916. Prema bilješkama Marije Rutar, slovenske muzealke i etnologinje, posljednja je misa ondje trebala biti održana 17. kolovoza 1917., ali je otkazana u posljednjem trenutku. Gradnja crkve dobro je dokumentirana zahvaljujući objavama u časopisima tijekom 1916. i 1917. godine.

Crkva u Javorci nalazi se na 571 metara nadmorske visine, na lokaciji s nepovoljnim klimatskim uvjetima koji zahtijevaju njezino neprestano održavanje. Do danas je bila u znatnijoj mjeri restaurirana u četiri navrata. Godine 1934. je Ured za utvrde Vojnog korpusa iz Udina (*Ufficio delle fortificazioni del Corpo d'armata di Udine*) proveo prve restauratorske radove. Tada dodani natpis *Ultra cineres hostium ira non superest* (Nakon smrti bijes neprijatelja više ne dopire do nas) naglašava posebnu poruku opraštanja i mira.

Nakon Drugog svjetskog rata je o crkvi neko vrijeme skrbio mještаниn Franc Gregorčič, a potom je, nažalost, prepuštena propadanju. U razdoblju od 1980. i 1982. godine je pod nadzorom Zavoda za zaštitu spomenika iz Nove Gorice crkva potpuno obnovljena i vraćen joj je stari sjaj. Međutim, već 1998. snažan potres pogađa područje Javorce te su radi sanacije nastale štete 2004. i 2005. po treći put provedeni veliki radovi na obnovi crkve. U travnju 2016., desetak godina nakon posljednje obnove, restauratori nastavljaju s radovima.